

Залишений напризволяще Судан

Війна в Судані загострюється, країна занурюється в апокаліптичний хаос. Світ, здається, нарешті прокидається – та вже пізно.

Апокаліпсис. Саме так німецький міністр закордонних справ Йоганн Вадефюль назвав ситуацію в Судані на безпековій конференції Manama Dialogue в Бахреїні. Його йорданський колега Айман Сафаді визнав, що шокований «гуманітарною кризою нелюдських масштабів» і що Судан не отримав «належної уваги» вчасно. Кілька днів по тому 20 урядовців опублікували спільну заяву (її підтримали ще дев'ять країн), де осудили звірства, які коїли RSF (Rapid Security Forces) і їхні союзники-ополченці після штурму Ель-Фашера, столиці провінції Північний Дарфур. Було сказано, що «такі дії, за умови наявності доказів їх вчинення, згідно з міжнародним правом, є воєнними злочинами та злочинами проти людяності». 30 жовтня Рада Безпеки ООН осудила напад і його жахливі наслідки для мирного населення, і вже через кілька днів Міжнародний кримінальний суд (МКС) в Гаазі почав розслідування.

Світ надто довго не помічав Судан і нарешті визнав це, але пізно. Оглядачі місяцями попереджали, що, якщо Ель-Фашер після півторарічної облоги впаде, там будуть коїти жахливі злочини. По суті, це було попередження про геноцид. Тож виходить, що про війну в Судані не стільки забули, скільки ігнорували її, каже експертка з Судану Марина Пітер.

*Зрідка, коли в Судан
пускали журналістів,
з'являлися новини й
звідти, але вони не
викликали обурення,
достатнього для
відчутної політичної
відповіді*

Ще на початку війни, яка триває вже два з половиною роки, RSF провели етнічні чистки в Ель-Геніні, столиці провінції Західний Дарфур. Ці дії вже мали ознаки геноциду. Жертвами ставали насамперед представники народу массаліт, неарабської етнічної групи, і, за оцінками, загинуло до 15 тисяч осіб. Тепер в Ель-Фашері переслідують іншу неарабську групу, заґава.

RSF виникла в 2013 році як нащадок угруповання «Джанджавід»,

відповідального за геноцид в Дарфурі на початку 2000-х років. МКС знадобилося два десятиліття, щоб засудити за воєнні злочини першого командира «Джанджавід» Алі Абд-аль-Рахмана. Вирок оголосили 6 жовтня 2025 року – всього за три тижні до недавніх масових убивств. Багаторічний диктатор Судану Омар аль-Башир, який систематично використовував «Джанджавід» для досягнення своїх цілей, отримав звинувачення від МКС в 2009 році, ставши першим чинним (тоді) головою держави, якому його висунули, а через рік його звинуватили і в геноциді.

В 2000-х роках геноцид в Дарфурі привернув значну увагу медіа, яку підсилив активізм деяких знаменитостей, зокрема Джорджа Клуні та Мії Ферроу. Тоді завдяки візитам відомих осіб Дарфурі співчував весь світ. Нині, здається, про це всі забули, і така реакція навряд чи можлива.

Проблема Судану полягає в тому, що чергова війна там спалахнула 15 квітня 2023 року, коли вже рік тривала війна Росії проти України. До того ж через кілька місяців ХАМАС здійснив масові вбивства в Ізраїлі, а війна в Газі, що послідувала за ними, монополізувала увагу медіа, політиків і пересічних людей у всьому світі. Зрідка, коли в Судан пускали журналістів, з'являлися новини й звіди, але вони не викликали обурення, достатнього для відчутної політичної відповіді.

Чи є надія на припинення вогню?

Як не дивно, цей вузол може розрубати самопроголошений миротворець і претендент на Нобелівську премію Дональд Трамп, який поставив собі за мету, серед іншого, припинити війну в Судані. США утворили Quad разом з Єгиптом, Саудівською Аравією та Об'єднаними Арабськими Еміратами – основними прихильниками воюючих сторін в Судані. Єгипет і Саудівська Аравія (а також Туреччина, Катар, частково Росія і навіть Іран) підтримують фактичний уряд генерала Абдель Фаттаха аль-Бурхана і Суданські збройні сили (SAF), якими той командує, а Емірати підтримують RSF.

В заяві, оприлюдненій в Вашингтоні 12 вересня, Quad виклав спільну думку про п'ять ключових умов: збереження територіальної цілісності Судану, пріоритет дипломатичних рішень над військовими, забезпечення повного гуманітарного доступу та захисту мирного населення, припинення поставок зброї і (мабуть, найважливіше) забезпечення інклюзивного та прозорого політичного переходу. Це має відбутися після тримісячного перемир'я і дозволить створити цивільний уряд. Однак сумнівно, що три арабські держави, жодна з

яких не дотримується принципу інклюзивності у внутрішній політиці, зможуть в цей перехідний період тримати сторони війни в Судані на відстані одна від одної. Також є підстави побоюватися, що Трамп не зможе забезпечити стійкий мир після досягнення перемир'я.

Без глибокого розуміння процесів всередині Судану дипломати ризикують і далі ходити по тому самому колу, яке прагнуть розірвати. Не знаючи історії країни, неможливо зрозуміти причини недавньої катастрофи. З моменту здобуття незалежності в 1956 році Судан ніби в зачарованому колі. Короткі й нестабільні періоди демократії регулярно перериваються збройними переворотами, в результаті яких влада повертається до тих самих еліт, що ніяк не побудують державу з міцними інститутами. Судан від початку структурно незбалансований: з потужним політичним центром, маргіналізованими периферіями та армією, яка вважає себе скоріше охоронцем держави, ніж підлеглим цивільної влади.

Стабільної демократії в Судані ще не було. Всі спроби мирного переходу до неї жорстоко придушили. Це призвело до майже безперервного ряду громадянських воєн, які виснажили ресурси країни та розірвали на шматки суспільство. Перша війна спалахнула менш ніж через десять років після здобуття незалежності і тривала пів століття, а її кульмінацією стало відокремлення Південного Судану в 2011 році. Наступні конфлікти впливали з тієї самої неподоланої кризи: з несправедливого розподілу влади та багатства і невдачі в створенні інклюзивної концепції громадянства.

Судан потребує комплексного рішення. Коротке перемир'я між двома воєначальниками ним не є.

Поступово розпалися державні інститути. В Судані почалася епоха множинних армій, коли чи не кожен політичний гравець має власні збройні сили. Монополія держави на легітимне застосування сили, тобто основа держави як такої, фактично перестала існувати. Зброя стала інструментом не оборони, а політичної влади. «Цю проблему неможливо вирішити збройним шляхом. Жодна зі сторін не здобуде повної перемоги», – застеріг експрем'єр-міністр Судану Абдалла Хамдок в інтерв'ю в червні 2025 року.

Багато громадських організацій (які навіть нині, після двох з половиною років війни, є основою суданського суспільства) вважають недавній конфлікт продовженням перевороту 25 жовтня

2021 року. Тоді армія та RSF разом зруйнували крихку суданську демократію, розваливши конституційний перехідний уряд, сформований в результаті революції 2019 року.

Судан потребує комплексного рішення. Коротке перемир'я між двома воєначальниками ним не є. Потрібне загальнонаціональне відновлення: об'єднана армія під повним контролем цивільних осіб, справжня перехідна юстиція та інклюзивний демократичний процес. Це необхідність для самого Судану і випробування для міжнародної спільноти.

Німеччині та Європі загалом слід негайно почати активніше підтримувати Quad, єдину ще життєздатну дипломатичну платформу. Рада ЄС схвалила вимоги Quad 20 жовтня, за кілька днів до падіння Ель-Фашера. Але слів недостатньо. Політика ЄС повинна включати власну дипломатичну ініціативу з чіткими пріоритетами: посилення тиску для забезпечення ембарго на поставки зброї і, що найважливіше, збільшення обсягів гуманітарної допомоги стражденому населенню країни.

Переклад з англійської Дар'ї Прусенко

Ахім Фогт

Ахім Фогт (Achim Vogt) – очільник офісу Фонду ім. Фрідріха Еберта (FES) в Уганді та суданського проєкту FES, що базується в Кампалі, Уганда. Працював в FES і раніше, зокрема, керував офісами в Лівані, Йорданії, Марокко та Беніні.

Талал Саліх

Талал Саліх (Talal Salih) – член суданського проєкту Фонду ім. Фрідріха Еберта, що базується в Кампалі, Уганда. Раніше працював, зокрема, в МіСТ і Фонді Томсона, а також журналістом щоденної газети Al-Ayyam.

